

Europa - hoe verder met Nederland?

prof.dr Ben Hoetjes

Europa - hoe verder met Nederland?

Prof. Dr. B.J.S.Hoetjes is
Bijzonder hoogleraar Regiobestuur in internationaal perspectief
Universiteit van Maastricht

Maastricht. Europa is als onderwerp van politieke discussie in Nederland flink op de achtergrond geraakt. Na een korte, misschien wel geforceerde en overdreven opflakking ten tijde van het EU-grondwetsreferendum is 'Europa' weer terug bij een kleine groep politici, ambtenaren en opiniemakers, die zich vooral de vraag stellen 'Wat wil Nederland nu verder met Europa?'.

Een minstens zo interessante vraag is echter 'wat wil Europa nu verder met Nederland?' Natuurlijk, in Nederland moet enige duidelijkheid ontstaan over de eigen ambities en belangen, maar wij zijn toch maar één van de vijftientig lidstaten, en dan ook nog een vrij kleine lidstaat. Wat er verder in Europa, dus ook met Nederland, gaat gebeuren, hangt niet zozeer af van wat Nederland wil, alswel van wat groepen van lidstaten, meerderheden, coalities, willen. De vraag is dus: hoe staat Nederland in Europa, ten opzichte van de andere lidstaten?

Twee wapenfeiten

In de afgelopen twee jaar is Nederland op de Europese politieke kaart gekomen door twee wapenfeiten: het grondwetsreferendum en de financiële discussie.

Het referendum, met zijn duidelijke 'nee' tegen het ontwerp-grondwettelijk verdrag, bracht een aantal zaken aan het licht. De Nederlandse regering en het Nederlands parlement hadden weliswaar mee-onderhandeld in de Europese Conventie en het verdrag ondertekend, maar waren niet bereid om duidelijk en krachtig stelling te nemen in de referendumcampagne.

Het parlement wilde eigenlijk het verdrag niet zelf bespreken, maar zocht en vond een uitweg door een volksraadpleging te organiseren. Het deed een beetje denken aan die bekende laffe Romeinse landvoogd, Pontius Pilatus, die een controversiële figuur genaamd Jezus Christus onder zijn hoede kreeg, en toen maar aan de verzamelde volksmassa vroeg, wat hij moest doen. Het Nederlandse parlement was in meerderheid voor het verdrag, maar toen het volk zich eenmaal had uitgesproken, voerde de Kamer het verdrag onmiddellijk van de agenda af – een duidelijk voorbeeld van institutionele lafheid.

De Nederlandse regering legde zich bij het organiseren van het referendum neer, maar werkte er niet of nauwelijks aan mee – dat moest het parlement maar doen, omdat die het zo nodig wilde. Pas op het allerlaatste moment kwamen sommige bewindslieden in actie in de referendumcampagne, en vaak ook nog met een zuur gezicht en/of een zwak betoog. De regering gaf aan, dat zij liever een 'ja' zou zien, maar toen het 'nee' eenmaal gevallen was, werd dit onmiddellijk als een 'politiek feit' geaccepteerd. Geen enkele serieuze inzet of politieke commitment, geen aftreden van een politiek verantwoordelijk bewindspersoon – die toch zijn handtekening onder het verdrag had gezet -, niets van dat alles. Doodleuk verklaarde de minister van Buitenlandse Zaken aan de rest van Europa, dat 'de Grondwet dood is'.

En dan de Nederlandse burgers. Sinds de eeuwwisseling wordt steeds meer duidelijk, dat bij een groot deel van de Nederlandse kiezers – vermoedelijk zo'n 30% - een vervreemding en een wrok bestaat tegenover de politiek, en dan met name tegen de gevestigde grotere politieke partijen. Bij verkiezingen en volksraadplegingen komt deze anti-stemming naar voren, soms door een lage opkomst, en soms door een duidelijk 'nee'. Zeker wanneer het om een ingewikkeld onderwerp gaat, zoals het EU-grondwettelijk verdrag, wordt een referendum gedomineerd door deze algemene anti-stemming. Daarnaast is ook duidelijk, dat de Europese samenwerking bij de Nederlandse burgers niet langer op vanzelfsprekende steun en goodwill mag rekenen – alle stereotypen van 'de internationaal georiënteerde Nederlander' ten spijt.

Tweede wapenfeit: de financiële discussie binnen de EU, kort na het referendum. Voor Nederland spitte deze discussie zich geheel toe op het terugdringen van de Nederlandse netto-contributie. De doelstelling om 1 miljard euro aan kortingen te behalen, werd bereikt. Voor de minister van Financiën een mooi resultaat om mee thuis te komen – vanuit het perspectief van de Nederlandse staatsfinanciën. Vanuit een breder perspectief misschien een Pyrrhus-overwinning, waarvoor een te hoge prijs is betaald.

Solidariteit ontbreekt

In het Europa van de 25 lidstaten en 450 miljoen inwoners is Nederland nu een ander land geworden. Niet langer een duidelijke en betrouwbare steunpilaar voor de Europese integratie. Wel een land met een onzekere en weifelende politiek-bestuurlijke elite, die niet kan bouwen op een brede steun van het publiek voor Europa, en die het eigen korte-termijn-belang, vooral financieel, het zwaarst laat wegen in Brussel. Bovendien is Nederland zich kennelijk niet zo goed bewust van zijn eigen positie. Om op het moment dat twaalf lidstaten het EU-grondwetsverdrag hebben goedgekeurd, te stellen dat 'de grondwet dood is', puur vanwege het Nederlandse

'nee', is niet zo verstandig - in de Brusselse wandelgangen is het afwisselend als parmantig, dom of arrogant aangeduid. Ook de financiële opstelling van Nederland is, vooral door de nieuwe en armere lidstaten, niet in dank afgenomen. Het ontbreken van iedere solidariteit met anderen die EU-geld hard nodig hebben, is niet positief overgekomen. Nederland, een schatrijk land van kruideniers, renteniers en consumenten, dat volstrekt onverschillig staat tegenover de belangen en wensen van anderen, die het minder breed hebben. Nu zult u zeggen: het vooropstellen van het nationale eigenbelang geldt toch voor de meeste, zo niet alle lidstaten. Nederland is alleen maar 'gewoon' geworden binnen Europa, en dat werd tijd. Daar is echter wel een kanttekening bij te maken. Nederland is zijn morele voetstuk kwijt, en dat verzwakt de Nederlandse positie aanzienlijk. Wij zijn niet langer het braafste jongetje uit de klas, dat met succes de meester te hulp kan roepen als hij wordt gepest, maar wij zijn nu een gewoon jongetje - en wel een klein jongetje zonder vrienden. Binnen Europa zijn vrienden onmisbaar: in de besluitvorming is het voor een enkele lidstaat, klein of groot, volstrekt onmogelijk om iets voor elkaar te krijgen. Zelfs het tegenhouden van een plan door een enkele lidstaat - het vetorecht - heeft steeds minder betekenis, want het zou in een Europa van 25 leden de besluitvorming teveel blokkeren.

Als je vrienden nodig hebt, geldt in de Europese politiek, net als daarbuiten, dat 'je krijgt wat je geeft'. Wie in zijn gedrag niets toont van solidariteit, goodwill op de langere termijn en alleen maar snoeihard gaat voor het directe eigenbelang, heeft er niet op te rekenen, dat dan anderen geneigd zijn tot inschikkelijkheid, vertrouwen of steun. De Nederlandse financiële opstelling heeft de kansen op toekomstige goede zakelijke relaties met de andere lidstaten, voor overheden en bedrijven, geen goed gedaan. Nederland behoort binnen de Unie niet langer tot de voorhoede. De grote trekkers van de Europese integratie zijn nu Duitsland, Spanje en Polen geworden, met als kleine trekkers België en de kleine Oost-Europese toetreders (Slovenië, de Baltische staten). Frankrijk en Italië zijn 'middenmoters' geworden. Nederland zit nu in de achterhoede, samen met Groot-Brittannië en Denemarken - landen, die zich niet bezighouden met initiatief, ambitie, richting of sturing, maar met het afremmen en bewaken van de Europese samenwerking. Zo worden wij alsnog datgene, waar mevrouw Smit-Kroes zo bang voor was: het Jutland van Europa. Het is de vraag, of het voor Nederland goed is om in deze achterhoede te zitten. Wanneer wij ter wille van onze rol in de besluitvorming voortdurend op zoek zijn naar wisselende coalities met andere lidstaten - en dat is voor een klein land de beste strategie -, dan moeten wij in ieder geval snel uit de hoek zien te komen van de remmers, die met de rug naar Europa toe staan. Wat te doen? Europa zal Nederland niet verstoten - zo dramatisch is de toestand ook weer niet -, maar er is wel schade aangericht. Of en hoe die hersteld kan worden, hangt vooral af van de Nederlandse opstelling tegenover de anderen. Hoe komen wij uit ons zelfgekozen isolement?

'Rijke remmers'

In de grondwetsdiscussie is het zaak om wat minder hoog van de toren te blazen, en aansluiting te zoeken bij de grote nee-zegger Frankrijk.

In de financiële discussie is het zaak om te laten zien, dat de Nederlandse belangstelling niet ophoudt bij het 'incasseren' van de contributiekorting, maar dat wij hechten aan de voortzetting van de samenwerking met andere lidstaten in het kader van bijvoorbeeld de EU-structuurfondsen. Projecten die al zijn afgesproken - met overheden in Nederland en daarbuiten - moeten niet worden afgebroken omdat het ministerie van Financiën alleen maar zo snel mogelijk de afgesproken korting wil binnenhalen. Verlies aan goodwill en vertrouwen moet zoveel mogelijk vermeden worden, en door een ruimhartige opstelling tegenover vooral de armere lidstaten kunnen wij uit de hoek van de 'rijke remmers' komen.

Voordeel bij de situatie op dit moment is, dat in Nederland binnenkort verkiezingen gehouden worden - overigens gebeurt dat in 2007 ook in Frankrijk. Het kabinet-Balkenende is niet gevallen op een EU-kwestie, maar op een onderwerp dat in het buitenland enige uitleg vergt. Bovendien wordt door de demissionaire status van het kabinet de positie binnen de EU er niet duidelijker op. Toch heeft dit nadeel ook zijn voordeel. Wij krijgen nu even tijd om de posities te herzien en met nieuwe voorstellen te komen - bijvoorbeeld om niet meer te spreken van een Grondwetsverdrag maar, iets bescheidener, van een Consolidatieverdrag of een Institutioneel Verdrag, of kortweg een Tweede Verdrag van Rome. Daarbij moeten wij vooral meedenken met de Fransen.

Echter, bovenal is het zaak om in de Nederlandse binnenlandse politiek te zorgen voor een duidelijk draagvlak. In de komende verkiezingscampagne moet Europa een duidelijke plaats krijgen, zodat het nieuwgekozen parlement ook serieus zaken kan doen over Europa. Wij hebben niet een tweede referendum nodig, maar een nieuwe Tweede Kamer, die voor de Nederlandse regering een duidelijk ankerpunt geeft voor de discussies in Brussel. Wij zijn zelf boos weggelopen van de Brusselse tafel, en moeten er niet op rekenen, dat daardoor de maaltijd wordt stopgezet. Wij zijn niet de enigen, die weggelopen zijn, maar de meeste gasten aan de EU-tafel willen graag verder en zullen niet eindeloos op ons wachten. Wij kunnen terugkomen, maar dat moeten wij zelf doen, door een actieve en constructieve opstelling. Hoe eerder Nederland terugkeert naar de EU-tafel, desto beter voor onszelf, en voor Europa. 2005 was het jaar van de afkeer van Nederland in Europa, hopelijk wordt 2006 het jaar van de terugkeer.